

ผลของการพัฒนาทักษะและระดับการสะท้อนคิดด้วยโปรแกรมเรียนรู้การสะท้อนคิด
ของนักศึกษาพยาบาล วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี จังหวัดนนทบุรี
The Effects of Developing Reflective Thinking Skills and Levels of Reflection
Using Reflective Thinking Learning Program on Nursing Student,
Boromarajonani College of Nursing Changwat Nonthaburi

วารุณี สุวรวัฒน์กุล, พย.ม. (การพยาบาลเด็ก) *

Warunee Suworawatanakul, M.N.S. (Pediatric Nursing) *

ทรงเสลา นาทจามอง, พย.ม. (การพยาบาลเด็ก) *

Songsalao Nartchamng, M.N.S. (Pediatric Nursing) *

ยศพล เหลืองโสมนภา, ป.ศ. (การวิจัยและสถิติทางวิทยาการปัญญา) **

Yosapon Leangsomnapa, Ph.D. (Research and Methodology in Cognitive Science) **

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยกึ่งทดลอง เพื่อศึกษาผลของการพัฒนาทักษะและระดับการสะท้อนคิดด้วยโปรแกรมเรียนรู้การสะท้อนคิดของนักศึกษาพยาบาล ชั้นปีที่ 1 วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี จังหวัดนนทบุรี กลุ่มตัวอย่างเป็นอาสาสมัคร จำนวน 18 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วยแบบสอบถามข้อมูลส่วนบุคคล แบบประเมินทักษะการสะท้อนคิด แบบประเมินระดับการสะท้อนคิด และแบบสอบถามปลายเปิดเกี่ยวกับปัญหา อุปสรรค ความคิดเห็น และข้อเสนอแนะจากการเข้าร่วมโปรแกรม ดำเนินการทดลองและเก็บรวบรวมข้อมูลในช่วงเดือนพฤษภาคมถึงเดือนสิงหาคม 2558 วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และ paired *t*-test

ผลการวิจัยพบว่าหลังใช้โปรแกรม กลุ่มตัวอย่างมีคะแนนเฉลี่ยทักษะการสะท้อนคิดและระดับการสะท้อนคิดดีขึ้น กล่าวคือ คะแนนเฉลี่ยทักษะการสะท้อนคิดก่อนกับหลังใช้โปรแกรมเรียนรู้การสะท้อนคิดแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($t = 9.290, p < .001$) และระดับการสะท้อนคิดในการเขียนบันทึกการเรียนรู้ครั้งที่ 1 กับครั้งที่ 3 แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($t = 7.750, p < .001$)

จากการวิจัยครั้งนี้มีข้อเสนอแนะว่าควรส่งเสริมการใช้โปรแกรมเรียนรู้การสะท้อนคิดในการจัดการเรียนการสอน ทั้งในรายวิชาการศึกษาทั่วไปและรายวิชาทางการพยาบาล เพื่อสอนนักศึกษาให้ฝึกการคิดอย่างมีเหตุผลและเป็นระบบ ทั้งนี้ ผู้สอนควรคำนึงถึงสถานการณ์ที่จะใช้ฝึกฝนให้มีความเหมาะสมกับระดับชั้นปีของนักศึกษา
คำสำคัญ : การสะท้อนคิด การเขียนบันทึกการเรียนรู้สะท้อนคิด นักศึกษาพยาบาล

* พยาบาลวิชาชีพชำนาญการพิเศษ ภาควิชาการพยาบาลเด็ก วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี จังหวัดนนทบุรี

** พยาบาลวิชาชีพชำนาญการพิเศษ ภาควิชาการพยาบาลเด็ก ผู้ใหญ่ และผู้สูงอายุ วิทยาลัยพยาบาลพระปกเกล้า จันทบุรี

Abstract

This quasi-experimental research aimed at investigating the effects of skill and reflection level development using reflective thinking learning program. The samples were 18 first-year nursing students, Boromarajonani College of Nursing Changwat Nonthaburi. The research instruments were a questionnaire of demographic data, an evaluation form of reflective thinking skills, an evaluation form of reflective levels, and an open-ended questionnaire as to obstacles, perception, and suggestion toward the program. The data collection was conducted from May to August 2015. Data were analyzed using frequency, percentage, mean, standard deviation, and paired *t*-test.

The findings revealed that after implementing the reflective thinking learning program, improvement of skill and levels of reflection were found. Before and after learning the program, mean scores of reflective thinking skills and levels of reflection between the 1st and 3rd program sessions were statistically significant difference ($t = 9.290, p < .001$ and $t = 7.750, p < .001$, respectively).

The finding suggested that nursing institutes should use the program to teach students in both general education and nursing courses, in order to enhance students' logical and systematic thinking. In addition, nursing instructors should carefully use a scenario appropriate for students in each class.

Keywords : Reflective thinking, Reflective journal, Nursing students

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ประเทศไทยมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติ การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ส่งผลให้เกิดการปฏิรูปการศึกษาทุกระดับ มีการเน้นให้ปรับปรุงหลักสูตรและปรับเปลี่ยนวิธีการสอน เพื่อพัฒนานักศึกษาให้คิดเป็น แก้ปัญหาเป็น และเห็นคุณค่าของวัฒนธรรมไทย (คณะกรรมการการอุดมศึกษา, 2552) สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษาจึงได้กำหนด กรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติ (Thai Qualifications Framework for Higher Education: TQF) โดยกำหนดผลการเรียนรู้ที่คาดหวังให้บัณฑิตมี อย่างน้อย 5 ด้าน โดยด้านที่ 3 เป็นด้านทักษะทางปัญญา (cognitive skills) ซึ่งเป็นความสามารถในการวิเคราะห์ สถานการณ์ และใช้ความรู้ความเข้าใจแนวคิด หลักการ

ทฤษฎี และกระบวนการต่าง ๆ ในการวิเคราะห์และแก้ ปัญหาเมื่อต้องเผชิญกับสถานการณ์ใหม่ ๆ ที่ไม่คาดคิด มาก่อน ทักษะทางปัญญาเป็นสิ่งสำคัญที่ควรพัฒนาให้เกิด ควบคู่ไปกับการพัฒนาความรู้และทักษะทางการพยาบาล ดังนั้น หลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิต ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2555 ของวิทยาลัยในสังกัดสถาบันพระบรมราชชนก จึงได้บรรจุวิชาเลือกรายวิชา พัฒนากระบวนการคิดอย่าง เป็นระบบ (ลส.1007) สำหรับนักศึกษาพยาบาลชั้นปีที่ 1 เป็นการปูพื้นฐานด้านการคิดอย่างเป็นระบบ การคิดวิเคราะห์ อย่างมีเหตุผลเพื่อนำทักษะการคิดไปใช้เมื่อต้องปฏิบัติ การพยาบาลกับผู้ป่วย ให้เกิดความปลอดภัยทั้งผู้ป่วย และพยาบาลเอง รายวิชานี้มีสาระโดยสรุปคือ การเรียนรู้ แนวคิดและหลักการคิดในมิติต่างๆ พัฒนาการบวนการ คิดอย่างเป็นระบบ กระบวนการเรียนรู้มีส่วนร่วม

กระบวนการกลุ่ม และบูรณาการถึงเหตุผลด้านคุณธรรม จริยธรรม จากสาระดังกล่าวนี้ ต้องการให้นักศึกษาได้ พัฒนาการความคิดอย่างเป็นระบบ ในการจัดการเรียน การสอนรายวิชานี้ ผู้รับผิดชอบรายวิชาและภาควิชา การพยาบาลเด็ก ได้ประชุมพิจารณาเลือกสรรวิธีการคิด แบบต่างๆ ที่คาดหมายว่าจำเป็นสำหรับการเรียนพยาบาล ต่อไปในอนาคตมาให้แก่ศึกษาได้เรียนรู้ หนึ่งในวิธีการคิด ดังกล่าวคือ การคิดแบบสะท้อนคิด (reflective thinking) เพื่อให้ผู้เรียนพยาบาลได้ฝึกฝนการรู้จักตนเองให้ถ่องแท้ ฝึกการเข้าใจผู้รับบริการ และฝึกวิเคราะห์สภาพปัญหา ของผู้รับบริการ และให้การพยาบาลอย่างมีคุณภาพได้

การสะท้อนคิดด้วยตนเอง เป็นกระบวนการตรวจสอบ ภายในตัวบุคคลและค้นหาสิ่งที่บุคคลสนใจ จะเกิดขึ้น โดยการกระตุ้นจากประสบการณ์ต่างๆ ที่ผ่านมา และมี ผลนำไปสู่การเปลี่ยนมุมมองและแนวคิดใหม่ (Boyd & Fales, 1983) การสะท้อนคิดด้วยตนเองถือเป็นบริบท ของการเรียนรู้ โดยอาศัยกระบวนการทางปัญญาและ ทักษะคิดต่อการกระทำ ซึ่งแต่ละบุคคลสามารถค้นหาได้ จากประสบการณ์เดิมของตนเอง นำไปสู่ความเข้าใจและ ยอมรับสิ่งใหม่ๆ (Boud, Keogh, & Walker, 2005) จึงถือได้ว่าการสะท้อนคิดด้วยตนเองเป็นศักยภาพของ บุคคลในการเรียนรู้ที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนมุมมอง โดยเกิดขึ้น อย่างเป็นกระบวนการ (Jarvis, 1992)

นักวิชาการที่สนใจเรื่องการสะท้อนคิดได้จัดระดับ การสะท้อนคิดออกเป็นขั้นตอนต่างๆ ตัวอย่างเช่น Matthew-Maich (1996) จัดไว้ 5 ขั้นตอน ได้แก่ การย้อนคิด การนำเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นมาเล่าหรือเขียน บันทึกลง การวิเคราะห์ความรู้สึกถึงเหตุการณ์ การหาแนวทาง การแก้ปัญหา และการวางแผนปฏิบัติที่เป็นมุมมองใหม่ ขณะที่ Gibbs (1998) จัดไว้ 6 ขั้นตอน โดยบรรยาย ประสบการณ์ แลกเปลี่ยนประสบการณ์ วิเคราะห์และ ประเมินว่าดีหรือไม่ดี วิเคราะห์โดยภาพรวม สรุปแนวคิด และวิธีการแก้ปัญหาโดยใช้เหตุผลประกอบ และวางแผนเพื่อ การนำไปใช้ แม้จะมีการจัดระดับขั้นตอนที่หลากหลายของ นักวิชาการ แต่สาระโดยสรุปคือ มีการบรรยายเหตุการณ์ ที่พบ วิเคราะห์ และหาแนวทางแก้ปัญหา เพื่อส่งเสริมให้ ผู้เรียนได้ฝึกฝนทักษะการสะท้อนคิด วิธีการส่งเสริมเพื่อ

ให้เกิดทักษะการสะท้อนคิดทำได้หลายวิธี แต่วิธีการที่ นิยมใช้กันมากคือ การสนทนา และการเขียน (ศิริฉวี เกียรติกรแก้ว, 2552) ซึ่งการเขียนในหัวข้อและระยะเวลา ที่กำหนดจะช่วยให้เกิดความคิดที่ต่อเนื่องและคงทน ทำให้คิดถึงสิ่งที่ผ่านมาอย่างรอบคอบ เหมาะกับผู้เรียน ทั้งที่ไม่ชอบพูดและชอบพูด ปฏิบัติได้ด้วยตนเองใน ระยะเวลาที่กำหนด แต่การเรียนรู้จะเกิดขึ้นเพียงคนเดียว ต่างกับการสนทนาที่จะมีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ความคิดกันในกลุ่ม และมีการชื่นชมความสำเร็จที่เกิดขึ้น ทำให้มีเจตคติที่ดีในการเรียนรู้

การพัฒนาผู้เรียนเพื่อให้มีทักษะทางปัญญาด้วย การฝึกการสะท้อนคิดจึงเป็นสิ่งทำทนายผู้สอนทุกคน ซึ่งค้นคว้าหาวิธีการมาเพื่อให้ประสบผลสำเร็จ ได้บัณฑิต ตามเป้าประสงค์ ทั้งนี้ คณะผู้วิจัยเห็นว่าการเขียนบันทึก การเรียนรู้ (reflective journal) เป็นวิธีการหนึ่งที่น่าจะ ช่วยให้นักศึกษาได้มีการพัฒนากระบวนการคิดที่ดีขึ้นได้ การฝึกการสะท้อนคิดต้องอาศัยการตระหนักรู้ในตนเอง (self-awareness) และการเข้าใจในตนเอง (self-understand) ที่สะท้อนคิดด้วยตนเองเป็นประจำ มองประสบการณ์เดิม ฝานความรู้ใหม่ และพัฒนากลายเป็นความรู้ใหม่ในที่สุด (Lauterbach & Becker, 1996) โดยมีผู้สอนเป็นผู้ชี้แนะ แนวทางการเขียนบันทึก สะท้อนสิ่งที่ เป็นจุดอ่อนของการ เรียน ให้นักศึกษาพัฒนาตนเอง จนเกิดกระบวนการตาม ขั้นตอนของการสะท้อนคิดในที่สุด ผลที่ได้จากการฝึกฝน จะเป็นองค์ความรู้ในตนเองที่นักศึกษานำไปใช้ประโยชน์ ต่อไปได้ คณะผู้วิจัยจึงนำแนวคิดนี้มาพัฒนาโปรแกรม การเรียนรู้ที่นอกเหนือไปจากการเรียนรู้ในห้องเรียน โดยใช้ แนวคิดกระบวนการสะท้อนคิดด้วยตนเองของ Gibbs (1998) 6 ขั้นตอน เป็นแนวทางการพัฒนา เพื่อเพิ่ม ศักยภาพของนักศึกษาพยาบาลชั้นปีที่ 1 โดยคาดหวังว่า การเขียนบันทึกการเรียนรู้จะช่วยให้เกิดการคิดวิเคราะห์ อย่างเป็นระบบ และนำไปใช้ประโยชน์กับการพยาบาลใน อนาคตได้

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อเปรียบเทียบทักษะการสะท้อนคิดของนักศึกษา พยาบาล ก่อนกับหลังการเขียนบันทึกการเรียนรู้ตาม

โปรแกรมเรียนรู้การสะท้อนคิด

2. เพื่อเปรียบเทียบระดับการสะท้อนคิดของนักศึกษาพยาบาล ก่อนกับหลังการเขียนบันทึกการเรียนรู้ตามโปรแกรมเรียนรู้การสะท้อนคิด

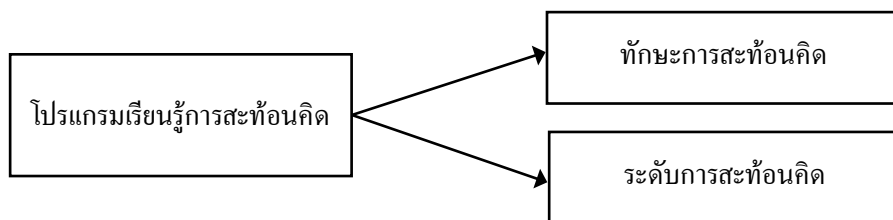
สมมติฐานการวิจัย

1. ทักษะการสะท้อนคิดของนักศึกษาพยาบาล ก่อนกับหลังการเขียนบันทึกการเรียนรู้ตามโปรแกรมเรียนรู้การสะท้อนคิด มีความแตกต่างกัน

2. ระดับการสะท้อนคิดของนักศึกษาพยาบาลในการเขียนบันทึกการเรียนรู้ตามโปรแกรมเรียนรู้การสะท้อนคิด ครั้งที่ 1 กับครั้งที่ 3 มีความแตกต่างกัน

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การสะท้อนคิด เป็นกระบวนการคิดไตร่ตรอง ทวนสอบ (reflective thinking) เป็นการพิจารณาลึกลับต่างๆ อย่างรอบคอบโดยใช้สติ เป็นวิธีที่จะช่วยให้ผู้เรียนเชื่อมโยงความรู้ทฤษฎีไปสู่การปฏิบัติ มีการตัดสินใจเชิงจริยธรรมที่เหมาะสมในการปฏิบัติงาน การสะท้อนคิดแสดงออกได้ทั้งการพูดและการเขียน เพื่อให้เกิดความเข้าใจและเกิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ แสวงหาคำตอบโดยใช้เหตุผลแก้ปัญหา นำไปพัฒนา ปรับปรุงตนเองและงานให้มีประสิทธิภาพ (Johns, 2000) การวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยจึงใช้โปรแกรมเรียนรู้การสะท้อนคิดเป็นสื่อการเรียนรู้ให้แก่ นักศึกษาพยาบาลกลุ่มตัวอย่าง เพื่อศึกษาทักษะและระดับการสะท้อนคิดที่เกิดขึ้นในแต่ละครั้งของการเรียนรู้ด้วยโปรแกรมเรียนรู้การสะท้อนคิด โดยเขียนเป็นความสัมพันธ์ของตัวแปรได้ดังนี้



วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยกึ่งทดลอง (quasi-experimental research) ชนิดกลุ่มเดียว วัดก่อนและหลังการทดลอง (one group pretest-posttest design) โดยงานวิจัยได้รับการพิจารณาเห็นชอบจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนีนี จังหวัดนนทบุรี

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ประชากรเป็นนักศึกษาหลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิต ชั้นปีที่ 1 ห้อง A วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนีนี จังหวัดนนทบุรี จำนวน 63 คน

เนื่องจากเป็นห้องเดียวที่ลงทะเบียนเรียนรายวิชาพัฒนากระบวนการคิดอย่างเป็นระบบ เลือกลุ่มตัวอย่างเข้าร่วมการวิจัยตามเกณฑ์ดังนี้ 1) เป็นนักศึกษาพยาบาล วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนีนี จังหวัดนนทบุรี ที่ลงทะเบียนเรียนรายวิชาพัฒนากระบวนการคิดอย่างเป็นระบบ ในภาคการศึกษาที่ 3 ปีการศึกษา 2557 และ 2) ยินยอมเข้าร่วมการวิจัย ส่วนเกณฑ์ในการยุติการเข้าร่วมการวิจัยคือการขอลอนตัวจากการวิจัย โดยกลุ่มตัวอย่างสามารถขอยุติได้ตลอดเวลาของการศึกษาและไม่มีผลกระทบต่อ การเรียนรายวิชานี้ ซึ่งกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้ได้มา โดยการประกาศรับสมัครอาสาสมัคร เนื่องจากการเรียนรู้

ตามโปรแกรมเรียนรู้การสะท้อนคิดนั้นปฏิบัตินอกเวลาเรียน มีกลุ่มตัวอย่างสนใจเข้าร่วมการวิจัยในครั้งแรกจำนวน 20 คน ต่อมาขอถอนตัวจากการวิจัย 2 คน โดยขอไม่ระบุเหตุผล จึงเหลือกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยจำนวน 18 คน คิดเป็นร้อยละ 90 ทั้งนี้ คณะผู้วิจัยวางแผนโปรแกรมโดยกำหนดให้นักศึกษาได้เรียนรายวิชาการพัฒนากระบวนการคิดอย่างเป็นระบบ ให้ความหมายของการคิด วิธีการคิด และเรียนภาคทฤษฎีเรื่อง วิธีการคิดแบบสะท้อนคิดให้เสร็จสิ้นก่อน แล้วจึงเริ่มโปรแกรม

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย แบ่งออกเป็น 2 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 เครื่องมือที่ใช้ในการทดลอง ได้แก่ โปรแกรมเรียนรู้การสะท้อนคิด ซึ่งคณะผู้วิจัยสร้างขึ้นประกอบด้วยกิจกรรมการเขียนบันทึกการเรียนรู้โดยใช้แนวคิด reflective cycle ของ Gibbs (Chong, 2009) ใน 6 ประเด็น ได้แก่ 1) บรรยายประสบการณ์การเรียนรู้หรือเหตุการณ์ที่พบ 2) ทบทวนความรู้สึกต่อการกระทำหรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น 3) ประเมินผลกระทบของการกระทำหรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น 4) เชื่อมโยงประสบการณ์หรือการกระทำ หรือเหตุการณ์ เข้ากับองค์ความรู้ 5) สรุปการเรียนรู้ที่ได้ใหม่จากประสบการณ์หรือองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้อง และ 6) การวางแผนนำความรู้ที่ได้ไปใช้ในอนาคต โดยการเขียนบันทึกสะท้อนคิดกระทำ 4 ครั้ง ได้แก่ ก่อนเข้าร่วมโปรแกรม (pre-test) ฝึกเขียนบันทึกสะท้อนคิดครั้งที่ 1, 2 และ 3 โดยแต่ละครั้งห่างกัน 2 สัปดาห์ หลังการเขียนแต่ละครั้ง คณะผู้วิจัยอ่าน ให้คะแนนและสะท้อนจุดที่ควรปรับปรุงในการเขียนให้ผู้เขียนบันทึกทราบ ทั้งนี้ คะแนนที่ให้ไม่เกี่ยวข้องกับคะแนนสะสมในรายวิชาพัฒนากระบวนการคิดอย่างเป็นระบบ ในการเขียน 4 ครั้ง ใช้สถานการณ์ 4 เรื่อง โดยกำหนดจากง่ายไปยาก คือ เรื่องการเรียนของตนเอง ข่าวที่พบเห็นในทีวีหรือหนังสือพิมพ์ ข่าวการป้องกันโรค/ส่งเสริมสุขภาพ และเรื่องเกี่ยวกับวิชาชีพพยาบาล

ส่วนที่ 2 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล มี 4 ชุด ดังนี้

ชุดที่ 1 แบบสอบถามข้อมูลส่วนบุคคล ประกอบด้วยข้อมูลเกี่ยวกับอายุ เกรดเฉลี่ยในภาคการศึกษา

ที่ 1 วิชาที่เรียนผ่านมาแล้วและชอบเรียนมากที่สุด งานอดิเรกที่ชอบ/การใช้เวลาว่าง และวิธีการจัดการตนเองเมื่อมีปัญหาจำนวนทั้งสิ้น 5 ข้อ มีลักษณะคำตอบเป็นแบบเลือกตอบและแบบเติมคำ

ชุดที่ 2 แบบประเมินทักษะการสะท้อนคิด ซึ่งคณะผู้วิจัยพัฒนาจากแบบสอบถามความคิดเห็นต่อการเขียนบันทึกการเรียนรู้ของเชษฐา แก้วพรม (2556) และการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับประโยชน์และการเกิดพฤติกรรมสะท้อนคิดของผู้ใช้วิธีการเขียนบันทึกการเรียนรู้จำนวนทั้งสิ้น 9 ข้อ มีลักษณะคำตอบเป็นแบบมาตราประมาณค่า 5 ระดับ จากคะแนน 1-5 ได้แก่ไม่เห็นด้วย เห็นด้วยน้อย เห็นด้วยปานกลาง เห็นด้วยมาก และเห็นด้วยมากที่สุด ตรวจสอบความตรงตามเนื้อหาโดยผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 คน หากค่าความเชื่อมั่นด้วยวิธีการของครอนบาค ได้ค่าเท่ากับ .80

ชุดที่ 3 แบบประเมินระดับการสะท้อนคิด เป็นการตรวจสอบการเขียนบันทึกการเรียนรู้แบบสะท้อนคิดที่คณะผู้วิจัยสร้างขึ้น โดยอิงระดับการสะท้อนคิดตามแนวคิดของ Gibbs (1998) ซึ่งแบ่งระดับการสะท้อนคิดออกเป็น 6 ระดับ ตั้งแต่มีการบรรยายประสบการณ์การเรียนรู้หรือเหตุการณ์ที่พบ จนถึงการคิดวางแผนการนำความรู้ไปใช้ในอนาคต โดยแบบประเมินที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยสร้างเพิ่มอีก 1 ระดับ คือ ระดับที่ 1 ไม่มีการสะท้อนคิดเลย รวมทั้งสิ้นเป็น 7 ระดับ มีลักษณะคำตอบเป็นแบบเลือกตอบว่า มี หรือ ไม่มี เกณฑ์ในการให้คะแนนคือ ถ้าตอบว่า มี ให้ 1 คะแนน และถ้าตอบว่าไม่มี ให้ 0 คะแนน โดยคะแนนรวมอยู่ในช่วง 0-7 คะแนน ตรวจสอบความตรงตามเนื้อหาโดยผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 คน หากค่าความเชื่อมั่นด้วยวิธีการของครอนบาค ได้ค่าเท่ากับ .83

ชุดที่ 4 แบบสอบถามปลายเปิดเกี่ยวกับปัญหา อุปสรรค ความคิดเห็น และข้อเสนอแนะเกี่ยวกับโปรแกรมเรียนรู้การสะท้อนคิด

การดำเนินการทดลองและเก็บรวบรวมข้อมูล มีขั้นตอนดังนี้

1. คณะผู้วิจัยพบกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งแจ้งวัตถุประสงค์

ของการวิจัย ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ และขั้นตอน การทดลองและเก็บรวบรวมข้อมูล ดำเนินการพิทักษ์สิทธิ์ โดยชี้แจงถึงสิทธิ์ในการถอนตัวจากการวิจัยโดยไม่มี ผลกระทบใดๆ ต่อวิชาที่กำลังเรียน รวมทั้งแจ้งว่าข้อมูลจะ ได้รับการเก็บรักษาเป็นความลับและนำมาใช้ในการวิจัย ครั้งนี้เท่านั้น โดยจะนำเสนอข้อมูลในภาพรวม

2. คณะผู้วิจัยให้กลุ่มตัวอย่างตอบแบบสอบถาม ข้อมูลส่วนบุคคล จากนั้นให้ทดลองเขียนบันทึกการเรียนรู้ โดยคณะผู้วิจัยประเมินงานเขียน ให้คะแนน และชี้แนะ จุดที่ควรปรับปรุง จากนั้นประเมินทักษะการสะท้อนคิด และระดับการสะท้อนคิดของกลุ่มตัวอย่าง ก่อนการทดลอง (pre-test)

3. คณะผู้วิจัยให้กลุ่มตัวอย่างเขียนบันทึกการเรียนรู้ ตามโปรแกรมเรียนรู้การสะท้อนคิด จำนวนทั้งสิ้น 3 ครั้ง โดยแต่ละครั้งห่างกัน 2 สัปดาห์ เมื่อประเมินงานเขียน ในแต่ละครั้ง จะชี้แนะจุดที่ควรปรับปรุงทุกครั้ง

4. คณะผู้วิจัยประเมินทักษะการสะท้อนคิดและ ระดับการสะท้อนคิดของกลุ่มตัวอย่าง หลังการทดลอง (post-test) โดยประเมินหลังการเขียนบันทึกแต่ละครั้ง จากนั้นให้กลุ่มตัวอย่างตอบแบบสอบถามปลายเปิด ทั้งนี้ ดำเนินการทดลองและเก็บรวบรวมข้อมูลใน ช่วงเดือนพฤษภาคมถึงเดือนสิงหาคม 2558

การวิเคราะห์ข้อมูล ข้อมูลส่วนบุคคล ข้อมูลทักษะ การสะท้อนคิดและข้อมูลระดับการสะท้อนคิด วิเคราะห์ ด้วยสถิติความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบน มาตรฐาน การเปรียบเทียบทักษะการสะท้อนคิดและระดับ การสะท้อนคิด ก่อนกับหลังการเขียนบันทึกการเรียนรู้ วิเคราะห์ด้วยสถิติ paired *t*-test เนื่องจากข้อมูลมีการกระจาย แบบเป็นโค้งปกติ

ผลการวิจัย

1. ข้อมูลส่วนบุคคลของกลุ่มตัวอย่าง พบว่า กลุ่มตัวอย่างอยู่ในวัยเดียวกันคือ อายุ 19-20 ปี เกรดเฉลี่ย สะสมมีค่าเฉลี่ย 2.91 (ต่ำสุด 2.20 และสูงสุด 3.47) วิชาที่ เรียนผ่านมาแล้วและชอบเรียนมากที่สุดคือ หลักการและ เทคนิคการพยาบาล คิดเป็นร้อยละ 27.76 งานอดิเรก ที่ชอบ/การใช้เวลาว่างส่วนใหญ่คือ ฟังเพลง และดูหนัง/ละคร คิดเป็นร้อยละ 41.07 วิธีการจัดการตนเองเมื่อมี ปัญหาส่วนใหญ่คือ การปรึกษาเพื่อน และปรึกษาบิดา มารดา คิดเป็นร้อยละ 30.55 เท่ากัน

2. ทักษะการสะท้อนคิดและระดับการสะท้อนคิด ของกลุ่มตัวอย่าง พบว่าคะแนนเฉลี่ยทักษะการสะท้อนคิด เป็นรายชื่อ หลังเข้าร่วมโปรแกรมเรียนรู้การสะท้อนคิด 3 ครั้ง มีค่าสูงกว่าก่อนเข้าร่วมโปรแกรมทุกข้อ ดังแสดง ในตาราง 1 ในเรื่องระดับการสะท้อนคิดนั้น พบว่าก่อน เข้าร่วมโปรแกรมเรียนรู้การสะท้อนคิด กลุ่มตัวอย่างทุกคน ไม่สามารถเขียนบันทึกที่แสดงถึงการสะท้อนคิดตาม แนวคิดของ Gibbs ได้ ส่วนในการเขียนบันทึกการเรียนรู้ ครั้งที่ 1 หลังเข้าร่วมโปรแกรม พบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ เขียนบันทึกที่แสดงถึงการสะท้อนคิดในขั้นต่ำ (ระดับ 1-2) แต่สามารถเขียนการวางแผนการนำไปใช้ได้ โดยมี กลุ่มตัวอย่างไม่ถึงครึ่งหนึ่งที่เชื่อมโยงเหตุการณ์หรือ ประสบการณ์เข้ากับองค์ความรู้และสรุปการเรียนรู้ใหม่ ได้ แต่หลังจากเขียนบันทึกการเรียนรู้ครบ 3 ครั้ง พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่สามารถเขียนบันทึกที่แสดงถึง การสะท้อนคิดขั้นสูง (ระดับ 3-6) ได้มากขึ้นตามจำนวน ครั้งของการเขียน ดังแสดงในตาราง 2

ตาราง 1 คะแนนเฉลี่ยทักษะการสะท้อนคิดของกลุ่มตัวอย่าง ก่อนและหลังใช้โปรแกรม
จำแนกเป็นรายข้อ (n = 18)

ลำดับ	ทักษะการสะท้อนคิด	ก่อนเข้าร่วม โปรแกรม		หลังสิ้นสุด โปรแกรม	
		\bar{X}	SD	\bar{X}	SD
1	ความสามารถในการเขียนบันทึกการเรียนรู้	2.22	.94	3.94	.53
2	การเข้าใจความรู้สึกตนเอง	3.06	.63	3.94	.63
3	การเรียนรู้และค้นคว้าด้วยตนเองในการเขียน	2.72	.57	4.06	.63
4	การมีทักษะการวิเคราะห์ก่อนตัดสินใจ	2.83	.61	3.89	.75
5	การตัดสินใจเหตุการณ์หรือการกระทำด้วยองค์ความรู้	2.89	.67	3.72	.66
6	การมีความคิดเห็นหรือมองเหตุการณ์รอบด้าน	2.83	.85	3.83	.61
7	การมีมุมมองใหม่ๆ เพิ่มขึ้นเสมอ	2.89	.58	3.94	.63
8	การเชื่อมโยงเหตุการณ์ไปสู่องค์ความรู้	2.67	.84	3.89	.75
9	กระบวนการเรียนรู้ของตนเอง	2.89	.58	3.89	.67
โดยรวม		2.77	.48	3.90	.51

ตาราง 2 ร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามระดับการสะท้อนคิด (n = 18)

ระดับการสะท้อนคิด	ก่อนเข้าร่วม โปรแกรม	เขียน ครั้งที่ 1	เขียน ครั้งที่ 2	เขียน ครั้งที่ 3
0 = ไม่มีการสะท้อนคิด	100.00	42.10	-	-
1 = เขียนบรรยายประสบการณ์การเรียนรู้/เหตุการณ์ที่พบ	-	94.70	94.70	100.00
2 = เขียนบททวนความรู้สึกต่อการกระทำ/เหตุการณ์ที่เกิดขึ้น	-	78.90	89.50	87.50
3 = เขียนประเมินผลกระทบของการกระทำ/เหตุการณ์ที่เกิดขึ้น	-	47.40	94.70	81.30
4 = เขียนเชื่อมโยงประสบการณ์/การกระทำ/เหตุการณ์เข้ากับ องค์ความรู้	-	42.10	89.50	87.50
5 = เขียนสรุปการเรียนรู้ที่ได้ใหม่จากประสบการณ์/องค์ความรู้ ที่เกี่ยวข้อง	-	47.40	73.70	81.30
6 = เขียนการวางแผนการนำความรู้ที่ได้ไปใช้ในอนาคต	-	78.90	84.20	93.80

3. การเปรียบเทียบทักษะการสะท้อนคิดของกลุ่มตัวอย่าง ก่อนกับหลังใช้โปรแกรมเรียนรู้การสะท้อนคิด พบว่ากลุ่มตัวอย่างมีคะแนนเฉลี่ยทักษะการสะท้อนคิด

แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($t = 9.290$, $p < .001$) ดังแสดงในตาราง 3

ตาราง 3 การเปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยทักษะการสะท้อนคิดของกลุ่มตัวอย่าง ก่อนกับหลังใช้โปรแกรมเรียนรู้การสะท้อนคิด ($n = 18$)

ทักษะการสะท้อนคิด	\bar{X}	SD	t	p
ก่อนใช้โปรแกรม	2.78	.48	9.290	< .001
หลังใช้โปรแกรม 3 ครั้ง	3.90	.51		

4. การเปรียบเทียบระดับการสะท้อนคิดของกลุ่มตัวอย่าง ก่อนกับหลังใช้โปรแกรมเรียนรู้การสะท้อนคิด พบว่ากลุ่มตัวอย่างมีคะแนนเฉลี่ยระดับการสะท้อนคิด

ในการเขียนบันทึกการเรียนรู้ครั้งที่ 1 กับครั้งที่ 3 แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($t = 7.750$, $p < .001$) ดังแสดงในตาราง 4

ตาราง 4 การเปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยระดับการสะท้อนคิดของกลุ่มตัวอย่างในการเขียนบันทึกการเรียนรู้ครั้งที่ 1 กับครั้งที่ 3 ($n = 18$)

ระดับการสะท้อนคิด	\bar{X}	SD	t	p
การเขียนบันทึกการเรียนรู้ครั้งที่ 1	4.20	.94	7.750	< .001
การเขียนบันทึกการเรียนรู้ครั้งที่ 3	6.27	.96		

การอภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยอภิปรายผลการวิจัยในประเด็นที่น่าสนใจ ดังนี้

1. ผลการวิจัยพบว่าโปรแกรมเรียนรู้การสะท้อนคิดช่วยให้ให้นักศึกษาได้เข้าใจตนเอง มีการค้นคว้าในการเขียน มีการวิเคราะห์ก่อนตัดสินใจ ใช้องค์ความรู้ประกอบการตัดสินใจได้มากขึ้น มีมุมมองรอบด้านมากขึ้น กล่าวโดยสรุปคือ ช่วยในกระบวนการเรียนรู้ของนักศึกษาให้ดีขึ้น โดยผลการวิจัยพบว่าหลังจากเขียนบันทึกการเรียนรู้ครบ 3 ครั้ง นักศึกษาประเมินตนเองว่ามีทักษะการสะท้อนคิดเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ทั้งนี้ การสะท้อนคิดเป็นการคิดและหาทางแก้ปัญหาต่อสิ่งที่เผชิญโดยตรวจสอบข้อมูลก่อน ซึ่งมีผลต่อการตัดสินใจและปรับปรุงกิจกรรม

ที่จะทำต่อไป (Schon, 1983, 1987 cited in Atkins & Murphy, 1993) การเขียนสะท้อนคิดในรูปแบบการบันทึกจะทำให้ผู้เรียนเกิดความชัดเจนในความรู้และการกระทำของตนเอง เปิดใจในการประเมินตนเอง ซึ่งการเขียนโดยกำหนดหัวข้อและระยะเวลาที่ต่อเนื่องช่วยให้เกิดความคิดที่ต่อเนื่องและคงทน ทำให้คิดถึงสิ่งที่พบอย่างรอบคอบ และยังเหมาะกับผู้เรียนที่ไม่ค่อยชอบพูด โดยผู้สอนต้องมีการป้อนกลับข้อมูล (ศิราณี เกียรติแก้ว, 2552) การบันทึกการสะท้อนคิดจึงกล่าวได้ว่าเป็นวิธีการเรียนที่กระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ขั้นสูง (Brockback & McGill, 1998 อ้างถึงในพิมพาภรณ์ กลั่นกลิ่น, นิตยา ไทยาภิรมย์, และพัชรี วรกิจพูนผล, 2551) แม้ผลการวิจัยจะพบว่าการเขียนบันทึกครั้งที่ 2 กับครั้งที่ 3 มีผู้เขียนบันทึกที่

แสดงถึงการสะท้อนคิดในแต่ละขั้นตอนในจำนวนที่ไม่คงที่ (ตาราง 1) อาจเป็นผลมาจากหัวข้อเรื่องที่กำหนดให้ เนื่องจากหัวข้อเรื่องที่ 4 เป็นเรื่องเกี่ยวกับวิชาชีพพยาบาล แต่นักศึกษาอยู่ระดับชั้นปีที่ 1 ซึ่งเพิ่งเริ่มเรียนวิชาพื้นฐานทางการพยาบาล (กลุ่ม พว.) ยังไม่เคยพบผู้ป่วย ยังไม่เคยเรียนเกี่ยวกับโรคและการเจ็บป่วย จึงอาจยากต่อการเขียนสะท้อนคิดในขั้นตอนที่ 2, 3 และ 4 ซึ่งผลการวิจัยครั้งนี้สอดคล้องกับการรายงานผลเชิงคุณภาพของนักศึกษาที่บอกว่า “เชื่อมโยงเหตุการณ์ไม่สัมพันธ์กันเท่าไร” “ความรู้ไม่พอต่อการเชื่อมโยงการนำไปประยุกต์ใช้เกี่ยวกับการพยาบาล เพราะขาดประสบการณ์ในการพยาบาลจริง” “ยังไม่เข้าใจความรู้สึกตนเองมากพอทำให้ไม่สามารถเขียนในขั้นตอนต่อไปได้” อย่างไรก็ตาม สิริราณี เก็จกรแก้ว (2552) ให้ความเห็นว่า การสะท้อนคิดแต่ละเหตุการณ์อาจไม่ครบทุกองค์ประกอบของการสร้างความรู้ได้ แต่ผู้สอนเป็นส่วนสำคัญอย่างมากในการชี้แนะและกระตุ้นผู้เรียนให้ใช้หลักและวิธีการเขียนที่ครอบคลุมตามหลักการสร้างความรู้ นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังพบว่า นักศึกษายังคงสามารถวางแผนการนำไปใช้ได้ดีเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ดังนั้น หากผู้สอนได้พัฒนาจุดที่ควรปรับปรุงในขั้นตอนที่ 2, 3 และ 4 จะช่วยให้กระบวนการสะท้อนคิดมีความสมบูรณ์มากขึ้น และเกิดแนวทางการแก้ปัญหาใหม่ๆ ที่ดีต่อไป

2. ผลการวิจัยพบว่าในการเขียนบันทึกการเรียนรู้อีกครั้งที่ 1, 2 และ 3 ระดับการสะท้อนคิดของนักศึกษาพยาบาลส่วนใหญ่เพิ่มขึ้น แสดงว่าการให้นักศึกษาเขียนบันทึกการเรียนรู้อย่างช่วยพัฒนาการคิดแบบสะท้อนคิดได้ดีขึ้นตามจำนวนครั้งที่เขียนมากขึ้น และแต่ละครั้งต้องมีการชี้แนะจุดที่นักศึกษาควรปรับปรุงในการเขียนของตนเอง แม้จะเป็นการเขียนตามหัวข้อที่กำหนด ซึ่งการฝึกเขียนบ่อยๆ จะช่วยให้เกิดการเปลี่ยนแปลงกระบวนการคิดได้ (Koole et al., 2011) โดยในการวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยวัดระดับการสะท้อนคิดตามแนวคิดของ Gibbs (Chong, 2009) ซึ่งมี 6 ขั้นตอน ได้แก่ 1) เขียนบรรยายประสบการณ์การเรียนรู้หรือเหตุการณ์ที่พบ 2) เขียนทบทวนความรู้สึกต่อการกระทำหรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น 3) เขียนประเมินผลกระทบของการกระทำหรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น 4) เขียน

เชื่อมโยงประสบการณ์หรือการกระทำ หรือเหตุการณ์เข้ากับองค์ความรู้ 5) เขียนสรุปการเรียนรู้ที่ได้ใหม่จากประสบการณ์หรือองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้อง และ 6) เขียนวางแผนการนำความรู้ที่ได้ไปใช้ในอนาคต ในการเขียนแต่ละครั้ง เมื่อนักศึกษาทราบจุดที่ควรปรับปรุงของตนเอง หรือนำประเด็นที่พบมาอภิปรายเชิงลึก จะเกิดการเรียนรู้แล้วนำมาพัฒนาในการเขียนครั้งใหม่ ทำให้การสะท้อนคิดในแต่ละรอบการเขียนมีความครอบคลุมมากขึ้น เกิดการพัฒนากระบวนการคิดขั้นสูง (เสขฐา แก้วพรม, 2556) และหากทำซ้ำหลาย ๆ ครั้ง จะเกิดเป็นพฤติกรรมที่ถาวร เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Thorpe, 2004) เมื่อนำไปประยุกต์กับการเรียนการสอนภาคปฏิบัติ จะทำให้นักศึกษาเกิดการวิเคราะห์ไตร่ตรองอย่างมีเหตุผล นำความรู้ทางทฤษฎีเชื่อมโยงไปสู่การปฏิบัติได้เป็นอย่างดี (สิริราณี เก็จกรแก้ว, 2552)

ในการวิจัยครั้งนี้ นักศึกษาได้แสดงความคิดเห็นเพื่อพัฒนาการเรียนรู้อของตนเองและพัฒนาการสอน โดยเสนอว่าควรมีตัวอย่างการเขียนที่ดี เพื่อดูเป็นแนวทางในการเขียน โดยให้มีความหลากหลายของเรื่องที่กำหนด ควรสอนการเชื่อมโยงเข้าสู่องค์ความรู้และฝึกการคิดแบบเชื่อมโยงก่อนการเขียนบันทึกการเรียนรู้อุ้ทุกขั้นตอน ควรให้ฝึกเขียนบ่อยๆ และนำไปเขียนในการเรียนการสอนภาคปฏิบัติ ซึ่งสิ่งที่นักศึกษาให้ความเห็นเหล่านี้เป็นที่น่าสังเกตว่า ผู้สอนต้องแสดงบทบาทต่อการพัฒนาการเรียนรู้อบันทึกการเรียนรู้อ โดยให้การช่วยเหลืออย่างใกล้ชิดและชี้แนะไปในทิศทางเดียวกัน ก็น่าจะช่วยให้นักศึกษาพัฒนาทักษะการสะท้อนคิดได้ดีขึ้น

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 สถาบันการศึกษาควรส่งเสริมการนำโปรแกรมที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ไปประยุกต์ในการสอนทั้งรายวิชาการศึกษาทั่วไปในชั้นปีที่ 1 เพื่อปูพื้นฐานการคิดอย่างเป็นระบบ และนำไปใช้ในรายวิชาทางการพยาบาลในชั้นปีที่ 2, 3 และ 4 เพื่อให้เกิดการคิดวิเคราะห์ในการแก้ปัญหาทางการพยาบาลให้ผู้ป่วยอย่างมีคุณภาพ

1.2 ผู้รับผิดชอบรายวิชาควรปรับปรุงรายวิชาการพัฒนาการคิดอย่างเป็นระบบ โดยเสนอแนะฝ่ายวิชาการ

เพื่อการปรับปรุงหลักสูตร โดยเพิ่มภาคทดลอง หรือลด การบรรยาย แต่เพิ่มกิจกรรมการฝึกเขียนให้มากขึ้น อันจะเป็นประโยชน์ต่อการเรียนรู้ของนักศึกษา

1.3 อาจารย์ผู้ที่จะนำวิธีการสอนตามโปรแกรม ไปใช้ ควรวางพื้นฐานการเขียนให้นักศึกษาก่อน เช่น วิธีการเขียนอ้างอิงที่ถูกต้อง วิธีการเขียนเชื่อมโยงเหตุการณ์ กับองค์ความรู้

1.4 สถาบันการศึกษาควรพัฒนาอาจารย์ พยาบาลทุกระดับให้มีความชำนาญในการสะท้อนคิด เป็นนักสะท้อนคิด ซึ่งจะช่วยให้เป็นแบบอย่างที่ดีและ สอนนักศึกษาได้เป็นอย่างดี

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้มีข้อจำกัดในเรื่อง รูปแบบการวิจัยที่เป็นการทดลองในกลุ่มเดียว จึงควรศึกษา แบบการทดลองในสองกลุ่ม วัดก่อนและหลังการทดลอง และเพิ่มจำนวนตัวอย่างให้มากขึ้น โดยใช้ค่าคะแนนผลลัพธ์ จากผลการวิจัยครั้งนี้เป็นตัวกำหนดขนาดตัวอย่างตาม หลักสถิติ เพื่อให้เห็นผลของการใช้โปรแกรมที่ชัดเจนยิ่งขึ้น

2.2 ควรศึกษาผลของการสะท้อนคิดของนักศึกษา พยาบาลต่อพฤติกรรมที่ต้องการให้เกิดขึ้นตามวัตถุประสงค์ ของรายวิชาต่างๆ

2.3 ควรศึกษาจำนวนครั้งของการเขียนบันทึก การเรียนรู้ที่มากกว่าในการวิจัยครั้งนี้ เพื่อหาจุดอิ่มตัวของ จำนวนครั้งที่เหมาะสมของการสะท้อนคิดขั้นสูง และนำมา เป็นแนวทางการใช้ประโยชน์ในการเรียนการสอนที่ ชัดเจนขึ้น

เอกสารอ้างอิง

คณะกรรมการการอุดมศึกษา. (2552). *กรอบมาตรฐาน คุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2552*. สืบค้น วันที่ 2 พฤษภาคม 2558, จาก http://graduateschool.bu.ac.th/tqf/images/pdf/tqf_th.pdf

ทยา แก้วพรม. (2556). การพัฒนาทักษะสะท้อนคิดของ นักศึกษาพยาบาลด้วยการเขียนบันทึกการเรียนรู้ ในรายวิชาการสอนและการให้คำปรึกษาทางสุขภาพ. *วารสารวิทยาลัยพยาบาลพระปกเกล้า จันทบุรี*, 24(2), 12-20.

พิมพากรณ์ กลั่นกลิ่น, นิตยา ไทยาภิรมย์, และพัชรี วรกิจพูนผล. (2551). ประสบการณ์การเรียนรู้ ผ่านบันทึกสะท้อนคิดประจำวันในการฝึกปฏิบัติ การสร้างเสริมสุขภาพเด็กของนักศึกษาพยาบาล. *วารสารการพยาบาลและการศึกษา*, 1(2), 2-18.

ศิริมาณี เก็จกรแก้ว. (2552). การจัดการเรียนการสอน ภาคนปฏิบัติโดยวิธีการส่งเสริมการสะท้อนคิด. *วารสารการพยาบาลและสุขภาพ*, 3(3), 10-17.

Atkins, S., & Murphy, K. (1993). Reflection: A review of the literature. *Journal of Advanced Nursing*, 18(8), 1188-1192.

Boud, D., Keogh, R., & Walker, D. (2005). *Reflection: Turning experiences into learning* (4th ed.). London: Taylor & Francis.

Boyd, E., & Fales, A. (1983). Reflective learning: Key to learn from experience. *Journal of Humanistic Psychology*, 23, 99-117.

Chong, M. C. (2009). Is reflective practice a useful task for student nurses?. *Asian Nursing Research*, 3(3), 111-120.

Gibbs, G. (1998). *Learning by doing: A guide to teaching and learning methods*. Oxford: Oxford Further Education Units.

Jarvis, P. (1992). Reflective practice and nursing. *Nursing Education Today*, 12(3), 174-181.

Johns, C. (2000). *Becoming a reflective practitioner*. London: Blackwell Science.

Koole, S., et al. (2011). Factors confounding the assessment of reflection: A critical review. *BMC Medical Education*, 11, 104.

Lauterbach, S. S., & Becker, P. H. (1996). Caring for self: Becoming a self-reflective nurse. *Holistic Nursing Practice, 10*(2), 57-68.

Matthew-Maich, N. (1996). *Becoming through reflection and professional portfolios* (master's thesis). Hamilton: McMaster University.

Thorpe, K. (2004). Reflective learning journals: From concept to practice. *Reflective Practice: International and Multidisciplinary Perspectives, 5*(3), 327-343.
